

Неврозата като интериоризация, неврозата като остатък

Симеон Кюркчиев

Резюме: В основата си тази статия е опит за *проблематизиране* на неврозата, което преминава през отказ от признаване и усилие за преодоляване на голяма част от психологическите дискурси, циркулиращи в публичното пространство. В статията твърдя, следвайки Делюз и Гатари, че неврозата не е патология, девиация от нормалността, а е по-скоро нормалността, изведена от специфичните отношения, в които субектът влиза. Неврозата е подсъзнателното интериоризиране на външните сили на натиск за интензивност и последвалото им вътрешно овладяване. Тези външни сили на натиск са самата динамика на капитализма, която произвежда една остатъчна интензивност от желаниа, която впоследствие може да се стабилизира под формата на тревожно разстройство. Това тревожно разстройство е по същество опитът да се **овладе** желаещото производство, ексцесивното производство на афекти, които са винаги обвързани със социалния ред и по-специално, в съвременния му вариант – обвързани с капиталистическите форми на социално (въз)производство на специфични субективности – гъвкави, адаптивни, предприемачески, поемащи рискове, отговорни.

След кратко очертаване на външните логика, които в някакъв смисъл произвеждат и удържат специфични ситуации на несигурност и които са обговаряни предостатъчно – теми като неолиберализмът и специфичните режими на субективация, които той произвежда в контекста на една все по-засилваща се несигурност, се опитвам да премина към обяснение на неврозата откъм една психична перспектива, но с инструменти, които биха могли да произведат знание, което си остава крайно маргинално откъм една психологическа перспектива, но важно в контекста на една социологическа критическа перспектива. През автори като Мери Дъглас и Ясна Котеска правя опит да осмисля и обясня неврозите като специфично нарушение на символните редове и последвалата реакция, целяща тяхното повторно стабилизиране, което води до познатите и вече придобили епидемиологична реалност диагнози – обесивно-компулсивно разстройство, паническо разстройство и т.н.

Ключови думи: невроза, тревожност, желание, психология, обесивно-компулсивно разстройство (ОКР), неолиберализъм, субективност, съвременност

Симеон Кюркчиев е доктор по социология. Основните му интереси са насочени към съвременни психологически експертизи като форми на управляемост, застъпващи и генериращи разнообразни техники на „себе си“. Изследователската му работа се фокусира върху новите форми на консултиране и връзката им с темите за властта, критиката, съпротивата и нейното възможно овладяване. e-mail: simeonkalinov@gmail.com

Ще започна отдалече с въвеждането през един спор около филма „Матрицата“, който тръгва от тезата, че само първият филм е хубав, останалите са провал и разводняват историята. Тук ще направя опит да покажа обратното – да покажа, че всъщност вторият филм е ключов за цялостната логика на трилогията. Ако първият представя Нео през християнската линия на предсказанието-умирането-възкръсването, именно вторият филм дава същинското обяснение откъде идва тази митология. В този смисъл вторият филм – „Матрицата: Презареждане“, започва наистина да борави със същинските проблеми – свободата, избора, бунта, причина-следствие, като вместо да ги представя в класическите им митологизирани, стандартизирани, комфортни употреби (както е в първия), започва истински да задълбава. Това е и причината да е трудно разбираем, скучен, а и дразнещ. Сцената с *Архитекта* е момент, който хората признават, че са отказали да следят логически. Това, което ще направя сега, е да направя кратко въвеждане в логиката на втория филм, което да ми послужи като илюстрация за последващите разсъждения, които смятам да предложа в този текст.

Както споменах, първият филм представя пророчеството и Нео, разгърнати в една християнска логическа линия. Нео не знае, че има едно пророчество, но Морфей знае и затова праща Тринити. Тя казва на Нео, той не вярва, после малко започва да вярва, после умира и възкръсва като „Единствения“. Това е първият филм. Това, което прави вторият филм, е да задълбае и да започне да пита какво е Нео отвъд стандартната митологизация, да пита откъде е дошла легендата за *Единствения* и след като *Единственият* е наличен, как да го мислим онтологически. Какво е той?

Отговорът се дава, когато Нео стига до *Източника* – светещата в бяло стая, където среща *Архитекта*. Тази сцена е доста критикувана, хората често изпитват дразнение при самата мисъл за нея, но смея да твърдя, тя изгражда трилогията и затова е изключително важна. Какво казва *Архитектът*, накратко: *Матрицата*, като виртуална реалност, е била изключително трудна за направа и то не защото машините не могат да постигнат съвършенството в математически аспект, а защото хората отхвърлят това съвършенство почти директно. Машините изпробват различни версии на *Матрицата*, като накрая *Оракулът* (интуитивна програма, разработена да изучава психологията на хората) разбира, че *Матрицата* ще бъде приета добре, ако на хората им се даде възможността да правят избори. Това не е експлицитно посочено в сцената, но тук е ключът към философията на филма. Това, което машините означават като „идеалната“ матрица, е мястото, в което всички са щастливи. Хората го отхвърлят, явно защото нямат избор. Но изборът е потенция, възможност с непредвидим резултат,

поради което машините не го разбират като смислен, въпреки че постоянно го правят. В този смисъл, за да направят виртуална реалност, която ще бъде приета от хората, машините трябва да им оставят възможност за избор. И това правят. Създават пространство, в което хората постоянно правят избори и поради това тази последна версия на *Матрицата* се оказва успешна. Но именно фактът, че са създали реалност, която позволява „избор“, т.е. потенция, несигурност, но и възможно *несъвършенство*, добавя към *Матрицата* и цялата математика зад нея един *остатък*, както го нарича *Архитектът*. *Остатъкът* е тази част от уравнението, която няма решение. Нещо повече – остатъкът е отрицанието на Матрицата, нейното „външно“, непреводимото в логиката на системата, но е едновременно част от системата, конститутивното външно, т.е. този остатък не може просто да се премахне, защото това би премахнало системата. Остатъкът трябва да се овладее.

Този остатък, нерешима част от уравнението, е всъщност Нео. Това му дава силите да манипулира *Матрицата* по всевъзможни начини. И Нео, доколкото е събирателното на опасния остатък, има в себе си заложена възможността да унищожи цялата матрица, цялата система. Следователно той трябва да бъде овладян. Но как се овладява нещо, което излиза, че е по-силно от стандартните в системата защити (агент Смит, другите агенти и т.н.)? Овладява се през нещо външно, което му дава цел и канализира опасната потенция на уравнението – това е самата легенда за *Избрания* и начина, по който тази легенда функционира в *реалния* свят.

В разговора с *Архитекта* Нео разбира, че е имало много негови версии и че *Матрицата* е по-стара, отколкото Морфей и останалите герои си мислят. Оказва се, че понеже не могат да овладеят уравнението сами, вътрешно, машините задействат една конспиративна система, целяща овладяването на излишъка. Тази система е следната: В *реалния* свят се освобождават определено количество индивиди, които започват да се възпроизвеждат и да градят единствения град в не-виртуалната реалност – *Сион*. В културата им е имплантирана легендата за *Избрания* и когато, след години на възпроизводство, наближат някаква критична маса, планът се задейства. Следвайки легендата, хората успяват да „освободят“ *избрания* от *Матрицата* (Нео и първия филм) и да започнат същинската борба за освобождаване на човечеството. Това е моментът, в който *остатъкът* (Нео) е най-силен, но и най-овладян, защото както легендата повелява, Нео трябва да достигне до „източника“ и да освободи човечеството. Но в момента, в който стига до *източника* (светлата стая с *Архитекта* вътре), той разбира, че не може да освободи човечеството. Нещо повече, *Сион* ще бъде

унищожен от машините и Нео не може да направи нищо по въпроса, освен предложението, дадено от машините – да избере няколко мъжки и няколко женски индивида, които да завъртят цикъла, след като Зион бъде унищожен, т.е. да създадат нов Зион, със същата легенда, която да повтори същия този цикъл. Както *Архитектът* казва, това не е първият път, в който са го правили и затова Матрицата е по-стара, отколкото Морфей и останалите „освободени“ си мислят.

Овладеяването на остатъка се случва, като този остатък се прикачи към друга, вторична външна система, която цели направляването и овладеяването на иначе безкрайните възможности на действие на самия остатък.

Но понеже Нео е влюбен, той прави избор, който е уникален в историята на цикъла и така преодолява и вторичната система за контрол, която е създадена специално за да овладява неговите избори. Нео избира да си тръгне, да остави Зион да бъде унищожен, но да спаси Тринити. Това всъщност е нещото, от което машините се страхуват¹ най-много – изборът, свободата, доколкото радикалният избор има силата да проблематизира всяка идеална система. Правейки радикален избор, Нео поставя нещата извън контрола на машините, прекъсва цикъла и, така да се каже, внася свободата там, където тя най-малко е желана – в красиво структурирания ред на Матрицата.

Как това е свързано с темата за тревожността? Вярвам, че този филм е уловил самата логика, по която се произвеждат не само тревожни, но и гранични субективности въобще. Нео е гранична субективност, може би най-граничната, и начинът, по който е произведен и впоследствие овладян, може да подскаже за начините, по които се създават, поддържат, но и овладяват някакви гранични психични състояния. Специално в този текст искам да засегна проблема за неврозата, която може да се мисли като периферно производство на субективности, които се овладяват през самата диагноза, през самото диагностициране „невротик“.

За да се разбере какво имам предвид, първо трябва да изясня някои основни предпоставки, касаещи субекта, предпоставки, които няма да бъдат сериозно разглеждани, а само положени като основа за последващите разсъждения.

Първо, по отношение онтологията на субекта. Субектът в този текст ще се мисли като потенциалност за различни „ставания“, т.е. следвайки разработките на Мишел Фуко и Жил Делёз тук дефинирам субекта като **процес на постоянна само-**

¹ Не е сигурно дали могат да се страхуват, но е хубаво да оставим тази прекрасна възможност отворена.

референция, чиято основна онтологична предпоставка е, от една страна, историята, а от друга – самата възможност, специфичните потенциали за различни типове актуализации спрямо и на историята. Това прави не само субекта подчинен на историята, но и историята подчинена на субекта. Втора предпоставка – психологията, е претенция за обективно диагностициране, а не изпълнена претенция за обективно диагностициране. Т.е. изисква се изключително малко критическа енергия, за да се случи едно полезно отдръпване от психологическите дефиниции и претенции за монопол над знанието за нашата психика, а това отдръпване е нужно, за да има шанс да се случи успешен нов поглед върху психическите процеси. Трето, стабилността на субекта не е негова природна, заложена по рождение и т.н. функция, а е по-скоро динамичен процес между някакви стабилизиращи отнасяния към себе си, които влизат в отношение с други външни динамики, т.е. отново, отхвърляме всички концепции, които мислят психологическите състояния през понятия като „наследство“, „ДНК предразположеност“ и т.н.

Тези предпоставки са нужни, за да направят разбираема хипотезата, която може да се срещне още в „Анти-Едип“ и която следва логиката на силното антипсихиатрично движение след 1960-те: **неврозата е ефект на специфичен излишък/остатък от желания, които са впрегнати в определен режим. Но освен това неврозата е вече овладян излишък, т.е. излишък, който няма опасност да разруши реда. Неврозата, подобно на Нео (преди да направи радикалния избор), е опитоменият, но винаги наличен остатък на постоянното произвеждане на гранични субективности.**

Как практически се случва това? Ако насочим погледа към външните основания ще видим, че някакви социални логики опосредяват развитието на този тип субективности. Това е тема, която е повтаряна и анализирана сериозно много пъти, затова тук само ще очертая основните моменти.

На първо място, трябва да си даваме сметка за една от основните характеристики на либералната рационалност – това да произвежда *homo oeconomicus*. Цитирам Тодор Христов от неговата статия „Неолиберализмът, посткапиталистическия субект и неуспехът“:

*Либералните технологии на управление произвеждат *hominem oeconomicum*, артикулирайки дейците като субекти на избори, които не могат да бъдат*

*редуцирани, защото нямат по- дълбоко основание от своя субект, и не могат да бъдат приписани на друг, без да изгубят своето основание.*²

Либералното управление действа през императив за свобода в определен модус – свободата, заключена в понятията на класическия либерализъм. Неолиберализмът изнема тези понятия и ги прехвърля към всички сфери от живота: „Прилагането им отвъд границите на пазара е станало възможно посредством формализирането на понятийната решетка на класическия либерализъм, съставена от понятия като пазар, предлагане, търсене, конкуренция, капитал, инвестиции, цена, печалба, договор.“³

Това води до навлизане на тази икономическа логика във всички сфери на нашия живот, но не защото тя насилствено се е наместила на места, които не я приемат, а точно обратното – защото тази формализирана решетка на мислене на всекидневието е изключително ефективна и успешна. Тя се оказва адекватна на контекста, адекватна на начина на функциониране на съвременността. Ние можем да мислим целия си живот, включително собствените тела и знания, през понятия като капитал, инвестиции и печалба.

Как обаче тази императивност е свързана с проблема за тревожността? По логиката, че *желанието*, което е и движещият механизъм на капитала, действа като чиста интензивност да правя себе си „пó себе си“ – да мултиплицирам себе си, да се множа, да инвестирам в бъдещето си, да успявам. Тези желания, се разгръщат в логиката на едно постоянно произвеждане, но и калкулиране на рисковете.⁴ Постоянна рефлексия за моята позиция в мрежата от други интензивности, които искат да стават „пó себе си“. Но ако желанието е интензивност, то обектът е единствено временно скачена цел на тази интензивност.⁵ Това означава, че желанието никога не може да бъде удовлетворено, което и гарантира постоянните интензивности. Желанието е винаги излишно, винаги в повече и винаги налично, доколкото никога не е желание „към“, а е единствено желание, което желае себе си, възпроизвежда себе си.

Всичко това води не до „полудяване“ на някаква стабилна субектност, а до изграждане на невротична субектност, която е постоянно „нащрек“. **Тук неврозата не е патология, девиация от нормалността, а е по-скоро нормалността, изведена от специфичните отношения, в които субектът влиза. Неврозата е подсъзнателното**

² Годор Христов, „Неолиберализмът, посткапиталистическия субект и неуспехът“, в. *Култура*, бр. 40 (2010).

³ Пак там

⁴ Пак там

⁵ Жил Делюз, Феликс Гатари. *Анти-Едип. Капитализъм и шизофрения*, прев. Антоанета Колева. София: Критика и хуманизъм, 2004, 42.

интериоризиране на външните сили на натиск за интензивност и последвалото им вътрешно овладяване.

Тук ще заземя размишленията, за да се опитам да покажа как всичко това се случва на психично ниво, как се преживява от отделния субект през примера на едно от най-често срещаните невротични разстройства – обесивно-компулсивното разстройство (ОКР), за да премина впоследствие към обяснението през остатък/излишък на желание. Това, което искам да направя, е да демонстрирам как се преживява, чисто динамично, обесивно-компулсивното разстройство, за да могат по този начин читателите, които не са запознати с тази тематика, да получат някакъв достъп и разбиране за контекста, в който тези проблеми са поместени.

Обесивно-компулсивното разстройство в динамично отношение, както името подсказва, се състои от две части – обесия и компулсия. Първото – обесията – най-често се характеризира с тревожното усещане, че „нещо не е наред“, че нещо – мисъл, предмет, число – не е на мястото си, не е правилно разположено, не е правилно подредено, а компулсията е действието по изчистване, поправяне, подреждане на нередното, което действие никога не е успешно, доколкото води до ново, по-силно усещане за нещо нередно. Като пример може да се даде класическият случай на обесия към микроорганизми и компулсивното миене на ръце. Усещането, че ръцете са замърсени от бактерии, е толкова интензивно, че директно отправя към нуждата да бъдат измити. Но измиването не приключва нещата. Извършването на компулсията само подсилва обесията, доколкото я признава като валидна. Ако човек осъществи компулсията, обесията изглежда още по-реална, защото е задействал поведение, което ѝ действа като основание.

Това е важен момент и ще поясня допълнително: по правило, ако се устои на обесията и компулсията не се задейства, усещането за нередност, тревогата и въобще самата обесия ще отшумят доста бързо, защото не съществува основание, което да ги удържа. Те изчезват, доколкото не са закрепени към нищо реално и доколкото самите те са само опит за реално, опит за актуализация на определена реалност, опит, който е крайно слаб, освен ако не бъде стабилизирани именно с действието на компулсията. Когато компулсията е налице, тя не само задържа обесията, но и я прави по-силна, по-истинска, доколкото компулсивното поведение се превръща в самото основание, самата реалност, към която обесията се прикрепя, т.е. опитът за актуализация е успял. По този начин обесията става реалност или по-скоро се прикрепя към реалност, прикрепя към основание, което води до по-силна обесия, а впоследствие и до по-

интензивна компулсия. Мисля, че този принцип може основателно да се приложи и към останалите тревожни състояния, просто е по-прикрит. При хипохондрията, агорафобията, паническото разстройство и т.н. основният когнитивен елемент, който присъства почти навсякъде, е известното „ами ако“ (*what if*). „Ами ако страховете ми се окажат реалност“ и т.н. Функцията на „ами ако“ е равна на функцията на компулсията. „Ами ако“ осигурява пространството, основата, върху която тревогата, страхът, страшните мисли могат да се закрепят. Ако към това се добавят и психосоматичните симптоми, които например при паническото разстройство са много силни, кръгът се затваря напълно – страшна мисъл→въображаема катастрофа, построена на принципа „ами ако това, което си мисля, стане?“→страх/ужас/психосоматични симптоми→връщане към първата мисъл, която се преживява като истинна, доколкото дава симптомите и доколкото е била вече актуализирана, легитимирана като реална със самото действие за поправянето ѝ, със самата компулсия. Тревожността се храни със собствените си следствия и именно следствията са реалността, към която тревогата, която собствено няма реалност, се закрепя, за да се актуализира и стабилизира.

Но защо по начало се появява тази симптоматика, т.е. отвъд външните основания, какво се случва вътре в психичния живот на субекта, за да се появят неща като ОКР? В книгата на Мери Дъглас „Чистота и опасност. Анализ на понятията за омърсяване и табу“ има няколко основни идеи, които могат да бъдат използвани за описание и мислене на механизма, по който тези проблеми се случват откъм една вътрешно-психична перспектива.

Тезата е следната: Мери Дъглас казва, че „мръсотията е нарушение срещу реда. Отстраняването ѝ не е негативно действие, а позитивно усилие за организиране на средата“.⁶ Това означава, че мръсотията е нарушение на целостта на символните системи, нарушение на отношенията, които организират реда:

Ако абстрахираме патогенността и хигиената от нашата идея за нечисто, оставаме със старото определение за мръсотия като нещо, което не е на мястото си⁷. Този подход подсказва много. Той предполага две условия: съвкупност от подредени отношения и нарушение на този ред. Тогава мръсотията никога не е единично изолирано явление. Където има мръсотия има система. Мръсотията е страничен продукт от систематично подреждане и класификация на нещата, доколкото подреждането включва отхвърляне на неподходящите елементи.⁸

⁶ Мери Дъглас, *Чистота и опасност. Анализ на понятията за омърсяване и табу*, прев. Даниел Колева, София: ЛиК, 2005, 22.

⁷ Подчертаването е мое.

⁸ Пак там, 70-71

Следователно, когато подреждаме, ние поставяме нещата в ред, **ние извършваме една позитивна операция по привеждане на реалността в ред**. Този ред винаги е културно зависим⁹, следващ някакви установени класификации.

*...отвращението пред нечистото лежи изключително в отклоняването от порядъка. Нечистото е символен компонент, през който се определя културата и тя, културата, е част от установените символни системи. Отвращението пред обувките, сложени на трапезата, храната, оставена в спалнята, са негативна реакция, насочена към предмет или мисъл, която загрозява потенциалната класификация.*¹⁰

Ако обърнем терминологията на Дъглас и я насочим към отделния субект, може да видим как съвременната субектност се характеризира с една постоянна терапевтична грижа, целяща подредба, изчистване от нежеланите остатъци и допълнения с цел удържане на някаква цялостна и стабилизирана идея за *себе си*, да видим, че „санитарността действа с цел човек да стабилизира представата за субектността като съвършена единичност, монадичност, усамотеност“.¹¹

Терапевтираният е средоточие на психическа и физическа интерпретация. Тази интерпретация, независимо дали се основава на някакви източно-философски преформулировки, или на (псевдо?)медицински концепции, постоянно полага субекта като **система, в която нещо се е объркало, редът се е пренаредил**, нещо е излязло от правилното си място, правилната си употреба, границите са се размили. Дали ще е енергия, която не протича по правилния начин, или спомен, който влияе на сегашния когнитивен процес – действията са насочени към едно отстраняване на нарушението и привеждането на „съществуването“ в ред. Именно и този ред се търси – агресивно, отчаяно, компулсивно. Това търсене, за удобство, ще разделя на два модуса – едното ще е телесно, а другото – когнитивно. Пример за телесно привнасяне на ред може да бъде една съвременна, ориентирана около митично съществуващи телесни системи очистителна практика – от „*boost*-ването“ на имунитета, през изчистване от токсини, правилно хранене, въздържание от сладки храни, параноичен страх от *junk food* и разбира се, отказването, омразата към цигарите като един архивраг на телесния ред. Опитът по привнасяне на ред в когнитивния ни свят, в „себе си“, може да се опише през множеството системи за внасяне на „любов и хармония“ в човека. Примерите са

⁹ Пак там, 75

¹⁰ Ясна Котеска, *Санитарната енигма*, Прев. Станимир Панайотов, София: Критика и хуманизъм, 2011, 35

¹¹ Пак там, 313

много – *self-help* литература, медитации, мистични преживявания, езотерична литература, езотерични практики, изчистване на отрицателните енергии и т.н. Тази специфична *грижа за себе си* обхваща и двата модуса по внасяне на вътрешен ред, доколкото разделението е по-скоро идеално-типично и почти винаги се наблюдава някакво припокриване. Те съчетават в терапията едновременно тяло и дух, като целта често е реторично поставяна като достигане на една „хармония“, усет, че „нещата са както трябва“, че „всичко си е на мястото“.

Сега, след като описах как се случва ОКР на психично ниво и как липсата на ред създава усещания, целящи позитивни действия по организиране на реда, ще се опитам да покажа как цялата тази динамика е свързана с проблема за желанието и излишъка.

В „Анти-Едип“ Делюз и Гатари казват:

Фактически ние искаме да кажем, че в своя процес на производство капитализмът произвежда един възхитителен шизофреничен заряд, с който трябва да се свържат всички тежести на неговото потискане, но който заряд непрестанно се възпроизвежда като граница на процеса. Защото капитализмът непрестанно оспорва, забранява своята тенденция, докато същевременно я подтиква напред; той непрестанно оттласква своята граница, докато същевременно се стреми към нея. Капитализмът установява или възстановява всички видове остатъчни и изкуствени, въображаеми или символични териториалности, върху които се стреми – колкото добре, толкова и зле – да прекодира, да овладее личностите, произтекли от абстрактните качества.¹²

Този процес на производство на този „възхитителен шизофреничен заряд“ искам да засегна тук. Вярвам, че в случая Делюз и Гатари казват нещо изключително важно – че самата динамика на капитализма произвежда една остатъчна интензивност от желаниа, която впоследствие може да се стабилизира под формата на тревожно разстройство. Това тревожно разстройство е по същество опитът да се **овладее** желаещото производство, ексцесивното производство на афекти, които са винаги обвързани със социалния ред и по-специално, в съвременния му вариант – обвързани с капиталистическите форми на социално (въз)производство на специфични субективности – гъвкави, адаптивни, предприемачески, поемащи рискове, отговорни и т.н. Субективности, които трябва да удържат противоречивата позиция на сигурност в свят на несигурност; на претендиращи за цялостно знание в свят на разпръснато и винаги непълно знание; на борещи се за чудесно здраве сред множеството знания, описващи опасностите, дебнещи самото това здраве; на успех и смисъл в работата, в

¹² Жил Делюз, Феликс Гатари, *Анти-Едип. Капитализъм и шизофрения*, прев. Антоанета Колева. София: Критика и хуманизъм, 2004, 51

контекста на обезсмислящата и силно изморяваща йерархична борба в офис света; на интензивното желание да имаш/правиш повече, но това повече да е вечно сменящ се обект, повече безкрай, повече заради самото повече.

Как се случва това **овладяване**? През самото диагностициране, което е винаги степенувано, т.е. има различни прагове, които могат да се мислят и като защиты, които предотвратяват възможността някой да остане без диагноза. Първото ниво на диагноза е това на диагнозата невротик и с него се занимават психоанализата, психиатрията, но и повечето психологически и алтернативно психологически експертизи. Невротикът най-общо казано е същество, което се плаши да не загуби себе си. Неврозата е вкопчване към територията, към познатото, към реда. Неслучайно невротичите постоянно се страхуват да не „полудеят“ и никога не полудяват. Те са просто функция на фанатично удържане на стабилизирана субективност. И в някакъв смисъл неврозата е желаното и най-ефективното овладяване на ексцесивното производство на афекти, доколкото се стабилизира в точка, която, страхувайки се да не загуби себе си, се стабилизира допълнително.

Когато обаче първоначалното овладяване не е успешно, т.е. когато субектът не успява да се стабилизира като невротик, тогава се минава през друга машина за овладяване, едно второ ниво, което по същество е корпусът от по-сериозните психиатрични диагнози, които полагат точката на интензивност („полуделия субект“) насилствено в някакви форми на ред, които той не може да удържа – например идентичността шизофреник и скачената към него психиатрична болница. В този смисъл тук е важно да се каже, че шизофренията и неврозата са онтологически равни, просто неврозата е успешен опит за първично овладяване на ексцесивните енергии, овладяване, което хитро минава през самото желание да не загубиш себе си, да не полудееш:

...може би един ден ще открият, че единственото нелечимо е неврозата (откъдето и неприключващата психоанализа). Поздравяват се, когато успеят да преобразуват някой шизо в параноик или в невротик. Може би в това има много недоразумения. Защото шизото е онзи, който се изплъзва от всяка едипова, семейна и персонологична референция (вече няма да казвам аз, вече няма да казвам татко-мама) и сам взема думата.¹³

Неврозата е опитът по овладяване на самите детериториализиращи потоци, които се оказват иманентно заложи на съвременната субектност, именно като един допълнителен интензитет желание, който не може да бъде усвоен от „нормалната“

¹³ Жил Делюз, Феликс Гатари., *Анти-Едип. Капитализъм и шизофрения*, прев. Антоанета Колева. София: Критика и хуманизъм, 2004, 479.

субективност. Тази иманентна предразположеност към детериториализиране, този допълнителен пакет желание е силно свързан с все по-интензифициращите се процеси по респонсибилзация, които идеологически се легитимират през етоса на личното развитие, лично израстване, лична отговорност, свобода, креативност и т.н. практики, които действат и като хитри клопки, доколкото самите тези процеси на „израстване“, „развитие“ и т.н. нямат край, те са вечно-генериращо се желание да ставам „по“, да „израствам“ все повече, да се „развивам“ все повече, без да достигам до някаква крайна цел.

Делъоз и Гатари казват, че „между невроза и психоза няма различие по природа, нито по вид, нито по група“.¹⁴ Затова неврозата, както споменах, не е различна по същност, а по поведение. Неврозата е по същество специфичното отношение към интензивностите. Опитът да се откажем от тях, да ги овладеем, да останем във фантазма на субектността там, където енергията се опитва да го преодолее. В този смисъл неврозата е един постоянен опит да се удържам цял, да си припомням себе си, да се боря за собствената си самореференция, собствената биография, да се боря за собствената си субектност. Това е и причината Делъоз и Гатари да не харесват невротиките – в крайна сметка невротикът е победен по начало. Той използва самите детериториализиращи енергии, които винаги носят потенциала за свобода, доколкото чрез тях се освобождаваш от „себе си“, за да стабилизира съществуващата субективност, вместо да се впусне в детериториализиращата сила на шизопоците. Това впускане, изборът да полудееш, да се откажеш от невротичната си идентичност, е всъщност радикалният избор, който Нео прави. Радикалната свобода в контекста на неврозата е именно актът на отказ от себе си, отказ от привързаността към собствената територия и преодоляване на усещането за ужас от загубата на себе си, доколкото всички тези страхове са просто част от първичната машина за ретериториализация, за овладяване. С други думи, лечението на невротика поне теоретично минава през отрицание на неврозата, което по същество означава впускане в лудостите, които са иманентно заложени в нас и стратегически отказ от вкопчването в „себе си“, доколкото „себе си“ в крайна сметка се оказва просто стратегия за овладяване и удържане на тези енергии в една идентичност – невротик. Тук е важно да се спомене, че впускането в лудостите не означава „полудяване“, доколкото полудяването е „резервирано“ за

¹⁴ Жил Делъоз, Феликс Гатари, *Анти-Едип. Капитализъм и шизофрения*, прев. Антоанета Колева. София: Критика и хуманизъм, 2004, 174.

психиатричната машина, за шизофрениите и т.н. тежки диагностицирания. Тук впускането в лудостите означава отказ от вкопчването в страха от загуба на себе си, който страх е произведен в самата невротична ситуация, т.е. отказ да играем по правилата на неврозата и оттам – преодоляването на самата невроза през отказване от самото нейно основание – страхът за загуба на моята стабилна субектност.

В заключение – можем, а и може би трябва да започнем да мислим психическите състояния отвъд наивно-психологическите прочити, които в крайна сметка затвърждават така и така вече наличните процеси по респонсибилизация, и да се опитаме да отделим, поне отчасти, проблема за психичните страдания от самия страдащ. Да видим отвъд наивните поп-психологически прочити за някаква виновност в детството, които, освен всичко останало, опростяват дори сложната и бих казал, сериозна традиция на психоанализата. Това обаче е процес, който трябва да внимава да не изпадне и в една друга клопка – тази на простото свеждане на причините до чисто „външни“ факти, които понякога остават описани единствено през понятия като „неолиберализъм“, понятия, които постепенно губят силата си, доколкото инфлацията, следваща интензивната им употребата за кратко и ясно обяснение на света, в крайна сметка ги догонва. Може би вместо това трябва да се опитваме да описваме сложното отношение между външно и вътрешно и взаимните синтези и промени, които те си оказват. Както казах в началото на текста, не само историята прави субекта, но и субектът прави историята.

Използвана литература:

Дъглас, Мери. *Чистота и опасност. Анализ на понятията за омърсяване и табу*, прев. Даниел Колева. София: ЛиК, 2005.

Дельоз, Жил, Феликс Гатари. *Анти-Едип. Капитализъм и шизофрения*, прев. Антоанета Колева. София: Критика и хуманизъм, 2004.

Христов, Тодор. “Неолиберализмът, посткапиталистическия субект и неуспехът.” в. *Култура*, бр. 40 (2010).

Котеска, Ясна. *Санитарната енигма*. Прев. Станимир Панайотов. София: Критика и хуманизъм, 2011.